

Rita POPESCU

Aportul activității Înaltului Comisar privind Minoritățile Naționale al OSCE în armonizarea relațiilor interetnice din România

I. Introducere

După căderea blocului comunist, relațiile interetnice au marcat, prin tensiunile și conflictele generate, securitatea regională în special în țările din Europa de Est și Sud-Est și fostele state membre ale URSS. Revendicările interetnice, precum și mișcările de tip naționalist au generat tensiuni suficiente pentru izbucnirea conflictului din fosta Iugoslavie, dar și tensiuni în țări precum România, Republica Moldova, Estonia, Letonia, Lituania, Croația, Albania, Macedonia, Grecia, Turcia, Ucraina, Georgia, Kârgâzstan, Kazahstan, Uzbekistan și Tadjikistan.

Pentru a contracara izbucnirea unor noi conflicte interetnice cu efecte asupra securității regionale, Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, prin instituția Înaltului Comisar privind Minoritățile Naționale (în continuare, ÎCMN) a întreprins o activitate susținută de detensionare a relațiilor dintre minoritățile naționale și statul în cauză. Cum România a fost una dintre țările în care relațiile interetnice s-au deteriorat grav la începutul anilor 1990, ÎCMN a intervenit pentru limitarea conflictelor și armonizarea, în perspectivă, a relațiilor interetnice.

Am analizat activitatea desfășurată de ÎCMN în România în perioada 1993-2001, perioada cea mai relevantă din punct de vedere al implicării directe a acestei instituții în țară. Această perioadă coincide și cu deținerea funcției de ÎCMN, de către Max van der Stoel, un reputat diplomat de origine olandeză, care a avut un rol hotărâtor în activitatea instituției. Un scop al cercetării a fost evaluarea aportului ÎCMN la armonizarea relațiilor interetnice din România. Am avut în vedere rolul personal al lui Max van der Stoel la definitivarea profilului ÎCMN, prin stabilirea modalităților de acțiune, în măsura în care la momentul mandatului său nu existau reguli și linii directoare care să reglementeze practica instituției¹. Activitatea primului Înalt Comisar a fost una de pionierat într-un domeniu complex ce implica găsirea unor soluții particularizate în funcție de situația existentă la fața locului și de caracteristicile tensiunilor interetnice. Flexibilitatea în adoptarea soluțiilor trebuia să țină cont și de evitarea folosirii unor standarde duble, respectiv interpretarea subiectivă a normelor internaționale.

Pentru realizarea cercetării am consultat o serie de documente emise de către OSCE, ÎCMN și MAE din România, studii de specialitate, respectiv lucrări relevante referitoare la

¹ Max van der Stoel afirma în cadrul unui interviu, făcând referire la momentul preluării postului, că „Nu sunt căi ale predecesorilor pe care să le pot urma, în consecință trebuie să îmi găsesc propria cale. Anthonia Machado deseori spunea că drumurile sunt făcute prin mers. Asta am și făcut” (*W. Zellner, F. Lange, Interview with the OSCE High Commissioner on National Minorities, Max van der Stoel conducted by Wolfgang Zellner on 28 May 1999, the Hague, in Peace and Stability through Human and Minority Rights, a publication of the Institute for Peace Research and Security Policy at the University of Hamburg, 2001, p. 16*).

instituția și activitatea ÎCMN. Am analizat interviuri ale Înalțului Comisar privind Minoritățile Naționale, Max van der Stoel și am realizat un interviu cu domnul Dan Oprescu (specialist al Departamentului pentru Protecția Minorităților Naționale, transformat apoi în Direcția pentru Relații Interetnice) care a fost implicat în problematica studiată, în perioada de referință. Am studiat transpunerea în presa scrisă a activității ÎCMN, în cotidienele de tiraj național (*Adevărul*, *România liberă*, *Jurnalul Național*, *Cotidianul* și *Curierul Național*), în 353 de articole care se refereau la prezența în România a ÎCMN, perioada 1993-2000 - conform tabelului de mai jos:

Tabel: prezența referirilor la ÎCMN în șase ziare naționale

Perioada	Adevărul	România Liberă	Jurnalul Național	Cotidianul	Curierul Național	Liber-tatea
Iunie 1993	X	X	X	X	X	
August 1993	X	X	X	X	X	
August 1994	X	X				X
Februarie 1995	X	X				X
August 1995	X	X	X	X	X	
Ianuarie 1996	X	X	X	X	X	
Iulie 1996	X	X				X
Aprilie 1997	X	X				X
Februarie 1998	X	X	X	X	X	X
Iunie 1998	X	X				X
Noiembrie – decembrie 1999	X	X				X
Martie 2000	X	X				X
Mai 2000	X	X				X
Iulie 2000	X	X				X

II. Premisele înființării instituției Înalțului Comisar privind Minoritățile Naționale

Cu toate că de la sfârșitul Războiului Rece riscul unui conflict global și continental a dispărut a fost totuși posibilă apariția unor războaie și războaie civile de dimensiuni mici și mijlocii. Conflictele de la nivel regional ivite după terminarea Războiului Rece (Nagorno-Karabakh, Iugoslavia, Cecenia, Moldova etc.) au afectat stabilitatea întregii regiuni a Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE). Cauza comună a tuturor acestor conflicte a fost de natură etno-politică².

Acesta este contextul care a determinat statele membre ale CSCE să caute un răspuns coerent la problema minorităților naționale. Au fost întreprinse demersuri începând cu anul 1990, când Suedia a introdus o propunere de creare a unui reprezentant al CSCE pentru minorități, apoi în iulie 1991 un grup de experți s-au reunit la Geneva pentru a dezbate această

² H. Gärtner, A. Hide Price, E. Reiter, *Europe's New Security Challenges*, edited by Lynne Rinner Publisher's Inc. SUA, 2001, p. 265.

problematică. La finalul întâlnirii nu s-a ajuns la un consens asupra definirii minorităților naționale și garantării de drepturi colective acestora³.

Subiectul a fost reluat și la întâlnirea de la Moscova de la sfârșitul anului 1991, iar în aprilie 1992, la întâlnirea de la Helsinki, reprezentantul Olandei, Hans van den Broek a introdus propunerea formală de înființare a instituției Înalțului Comisar privind Minoritățile Naționale la nivelul OSCE. Un consens asupra mandatului ÎCMN a fost atins la Summit-ul de la Helsinki din 1992 - realizare majoră în prevenția conflictelor din statele membre CSCE și o inovație pentru protejarea minorităților naționale⁴.

Mandatul ÎCMN a fost rezultatul negocierilor între statele participante la Summit-ul de la Helsinki, cu viziuni diferite asupra problematicii minorităților. Max van der Stoel afirma despre mandatul ÎCMN că poartă clar „urmele compromisului” și că „mandatul ÎCMN nu poate primi un premiu pentru claritatea sa”⁵. Dezbaterile au acoperit problematica iredentismului și un eventual „rol” al ÎCMN în escaladarea acestui fenomen dacă subiectul este neglijat. Au fost abordate problematica emigranților și a poziției statului înrudit⁶. Turcia și Marea Britanie au introdus prevederi referitoare la neimplicarea ÎCMN în problemele minorităților dacă acestea sunt implicate în acțiuni teroriste⁷. La finalul negocierilor, textul mandatului conținea următoarea formulare: „ÎCMN nu va lua în considerare problemele minorităților naționale în situații care implică acte organizate de terorism”⁸. Această prevedere a fost contestată de statele care considerau formularea drept o înjustă asociere a minorităților naționale cu terorismul⁹.

Mandatul ÎCMN a fost structurat pe 37 de puncte, gândite să-i asigure independența, dar și susținerea în soluționarea eventualelor situații conflictuale. Între puncte: desemnarea ÎCMN, alerta timpurie, acțiunea timpurie, responsabilități, sursele de informare, părțile direct implicate, condițiile de deplasare, implicarea experților și bugetul. Inițial, s-a prevăzut ca activitatea ÎCMN să fie supervizată de către Comitetul Înălților Funcționari al OSCE. Ulterior, în anul 2006, atribuțiile acestui organism au fost preluate de Consiliul Permanent al OSCE. Comitetul Înălților Funcționari și apoi Consiliul Permanent au devenit un suport important în activitatea ÎCMN. Când problema unei minorități naționale este adusă în atenția Comitetului Înălților Funcționari (Consiliului Permanent), ÎCMN trebuie să acționeze pe baza unui mandat, însă în toate celelalte cazuri va ține de responsabilitatea sa să acționeze, dacă va considera necesar, nu prea devreme dar nici prea târziu, ci în momentul în care „atmosfera a

³ *A.W. Kemp*, *Quiet Diplomacy in Action: The OSCE High Commissioner on National Minorities*, 2001, p. 11.

⁴ *Idem*, p. 12.

⁵ *W. Zellner, F. Lange*, *Peace and Stability through Human and Minority Rights*, „Interview with the OSCE High Commissioner on National Minorities, Max van der Stoel conducted by Wolfgang Zellner on 28 May 1999 in the Hague”, a publication of the Institute for Peace Research and Security Policy at the University of Hamburg, 2001, p. 13.

⁶ *A.W. Kemp*, *Quiet Diplomacy in Action: The OSCE High Commissioner on National Minorities*, 2001, p. 12.

⁷ Marea Britanie avea la acea dată probleme cu populația din Irlanda de Nord, iar Turcia probleme cu minoritatea kurdă.

⁸ CSCE Helsinki Document 1992, Mandatul ÎCMN.

⁹ *A.W. Kemp*, *Quiet Diplomacy in Action: The OSCE High Commissioner on National Minorities*, 2001, p. 13.

devenit atât de încinsă încât eforturile de reducere a tensiunilor sau de promovare a dialogului nu mai pot avea niciun efect”¹⁰.

Conform punctului 3 al mandatului ÎCMN din documentul de la Helsinki, din 1992, „ÎCMN va furniza o alertă timpurie (early warning) și la nevoie o acțiune timpurie (early action) în stadiul cel mai incipient posibil în legătură cu tensiunile implicând minorități naționale care nu au evoluat peste pragul de alertă timpurie, dar care, pe baza judecății ÎCMN, au potențialul de a degenera în conflict în zona CSCE afectând pacea, stabilitatea și relațiile dintre statele participante, necesitând atenția și acțiunea Consiliului sau a Comitetului Înaltilor Funcționari al OSCE (Consiliului Permanent)”.

În documentul de la Helsinki, mandatul ÎCMN nu definește termenul de minoritate națională. Acest fapt l-a sesizat pragmatic Max van der Stoel în discursul său de acceptare a postului de ÎCMN, făcând referire la problematica definirii termenului de minoritate națională și precizând că „practica a arătat că este foarte greu să se ajungă la un consens în această privință”. El a invocat definiția Curții Permanente de Justiție din 1930 care prevede că „existența unei minorități este un fapt concret, nu o chestiune legislativă”, și la definiția dată în documentul redactat la întâlnirea de la Copenhaga din 1990 respectiv: „să aparții unei minorități naționale este o chestiune de alegere personală”¹¹. În discursul său din cadrul Seminarului privind Dimensiunea Umană a CSCE din 24 mai 1993 de la Varșovia, Max van der Stoel afirma că „deși nu am o definiție pentru ceea ce reprezintă o minoritate, îndrăznesc să spun că recunosc o minoritate când o văd”.

III. Responsabilitățile ÎCMN în desfășurarea mandatului

În mandatul ÎCMN, la punctele 17-22 sunt înscrise prevederile referitoare la responsabilitățile și activitatea ÎCMN din perspectiva confidențialității și al practicilor. Înaltul Comisar are responsabilitatea de a informa președintele în exercițiu al OSCE de intenția sa de a vizita o anumită țară, iar președintele la rândul lui va consulta țara în cauză cerând acordul. ÎCMN va informa, cu respectarea confidențialității, președintele în exercițiu al OSCE despre activitatea desfășurată în timpul vizitelor și îi va aduce la cunoștință evoluția situației minorităților. La sfârșitul activității într-o anumită țară, ÎCMN îi va transmite o informare asupra rezultatelor și concluziilor activității desfășurate¹².

Concluziile ÎCMN, bazate efectiv pe activitatea sa din teren sunt imposibil de obținut imediat de către public, căci odată date publicității, ÎCMN nu și-ar mai putea îndeplini caracterul preventiv al activității, iar părțile nu ar mai coopera în detensionarea relațiilor interetnice.

¹⁰ W. Zellner, F. Lange, Acceptance Speech to the Stockholm Meeting of the Council of Ministers of Foreign Affairs of the CSCE, 15 December 1992, Stockhol, Sweden, in *Peace and Stability through Human and Minority Rights*, a publication of the Institute for Peace Research and Security Policy at the University of Hamburg, 2001, p. 32.

¹¹ W. Zellner, F. Lange, Acceptance Speech to the Stockholm Meeting of the Council of Ministers of Foreign Affairs of the CSCE, 15 December 1992, Stockhol, Sweden, in *Peace and Stability through Human and Minority Rights*, a publication of the Institute for Peace Research and Security Policy at the University of Hamburg, 2001, p. 32.

¹² CSCE Helsinki Document 1992, The Challenges of Change, punctele 17-22 (<http://www.osce.org/mc/39530?download=true>), accesat la data de 11.02.2015.

Totuși, ÎCMN a făcut publice anumite corespondențe între biroul său și părțile implicate după ce o anumită problemă a fost considerată ca fiind detensionată sau soluționată.

Datorită caracterului confidențial al activității sale, prevăzut de mandat, ÎCMN a fost nevoit să aplice așa-numita politică a diplomației discrete sau, așa cum a menționat el însuși, „a diplomației discrete plus” („quiet diplomacy plus”) care presupunea păstrarea confidențialității cât se poate de strict prin încercarea negocierii cu părțile implicate și creării dialogului în vederea ajungerii la o soluție pe calea compromisului. În cazul în care rezultatele încetau să apară, ÎCMN nu ezita să mobilizeze statele OSCE, prin intermediul Consiliului Permanent, pentru a-l ajuta în cauza sa¹³.

După ce și-a dat acordul pentru vizită, statul trebuie să-i asigure ÎCMN acces liber și libertate în comunicare cu orice parte, excepții făcând organizațiile minorităților naționale care se ocupă cu activități teroriste. Statele și-au luat obligația să nu întreprindă nicio măsură împotriva persoanelor sau organizațiilor care contactează ÎCMN.

Mandatul ÎCMN prevede foarte clar că instituția se numește Înaltul Comisar *privind* Minoritățile Naționale, și nu Înaltul Comisar *pentru* Minorități Naționale, ceea ce incumbă responsabilitatea tratării tuturor părților în mod nepărtinitor și evaluarea situației în mod obiectiv. Înaltul Comisar nu este avocatul nici uneia dintre părți, ci acționează doar în sensul menținerii păcii și a stabilității prin detensionarea relațiilor interetnice.

În activitatea desfășurată, ÎCMN se folosește de experți recunoscuți la nivel internațional în domeniile aferente prevenirii conflictelor interetnice, dar nu cetățeni ai statului în care acționează sau făcând parte din cadrul minorității implicate. Numărul e limitat la cel mult trei experți pe aceeași problematică. Ei își desfășoară activitatea într-o anumită țară doar în prezența ÎCMN. Cu ocazia vizitei sale în România, în anul 1998, ÎCMN a folosit experți pentru redactarea linilor directe în vederea transformării Universității Babeș-Bolyai din Cluj Napoca într-un model de interculturalism și totodată, pentru a ajuta la satisfacerea unora dintre cererile minorității naționale maghiare.

Activitatea consilierilor constă în colectarea informațiilor, planificarea vizitelor ÎCMN, acordarea de consiliere în privința istoriei și a situației politice din țara respectivă, implementarea recomandărilor, scrierea diferitelor rapoarte, organizarea seminarelor, culegerea de informații utile în activitatea ÎCMN din surse publice, analizarea rapoartelor, scrisorilor și consilierea ÎCMN în privința evoluția evenimentelor într-un anumit stat¹⁴. Bugetul ÎCMN este reglementat de punctul 37 din mandat și nu face referire expresă la mărimea acestuia sau cu privire la quantumul fondurilor ce vor fi alocate ÎCMN.

IV. Conceptele „Early Warning” și „Early Action”

Mandatul ÎCMN referitor la conceptul de alertă timpurie („early warning”) și acțiune timpurie („early action”) este structurat în documentul de la Helsinki din 1992 - șapte puncte pe problematica „early warning” și un punct în referire la „early action”. ÎCMN trebuie să furnizeze alerta timpurie și, dacă este necesar, acțiunea timpurie, în stadiul cel mai incipient posibil „în legătură cu tensiunile care implică problemele minorităților naționale, probleme

¹³ A.W. Kemp, *Quiet Diplomacy in Action: The OSCE High Commissioner on National Minorities*, 2001, p. 44.

¹⁴ A.W. Kemp, 2001, *Quiet Diplomacy in Action: The OSCE High Commissioner on National Minorities*, p. 76.

care nu au trecut de pragul unei alerte timpurii, dar care conform judecății ÎCMN, au potențialul să degenereze în conflict în zona OSCE¹⁵.

Mandatul ÎCMN face o delimitare formală în privința alertei timpurii și a acțiunii timpurii, delimitare care nu a fost efectiv întâlnită în practică. Astfel, după emiterea unei alerte timpurii și plasarea problemei în atenția Consiliului Permanent, ÎCMN poate fi implicat în zona unde apar tensiuni interetnice doar în cazul în care obține un mandat din partea Consiliului Permanent¹⁶.

Max van der Stoel a interpretat mandatul său cu privire la situația alertei timpurii și a acțiunii timpurii invers decât era înscris în mandat¹⁷. El a acționat în lumina paragrafului 3 și 12 din mandat, îndeplinindu-și obligația de a promova dialogul, încrederea, și cooperarea între părți, aspecte care s-ar înscrie în perspectiva unei acțiuni timpurii, dar care conform mandatului nu intră sub incidența mecanismului de acțiune timpurie. „Dacă va trebui să emit o alertă timpurie”, a comentat Max van der Stoel, „înseamnă că nu am putut să-mi îndeplinesc cea mai esențială dintre sarcinile mele și anume prevenirea ca problematica să scape de sub control¹⁸. Folosind această metodă, Max van der Stoel a evitat pierderea inițiativei efective și libertatea pe care o avea, înainte de emiterea alertei timpurii. În cazul emiterii unei astfel de alerte, problematica este adusă efectiv în atenția Consiliului Permanent, iar dacă se impune, Consiliul va elabora un mandat pentru desfășurarea acțiunii timpurii, va monitoriza evoluția situației sau va implica alte organisme sau mecanisme pentru rezolvarea situației tensionate.

Instituția ÎCMN a emis doar două alerte timpurii, una în anul 1999, de către Max van der Stoel referitoare la situația din Macedonia privind tensiunile create de către etnicii albanezi care se refugiaseră din regiunea Kosovo și cea de-a doua, în anul 2010, emisă de către ÎCMN, Knut Vollebaek referitoare la confruntarea dintre uzbekistanezi și kârgâzstanezi în Kyrgyzstan.

Emiterea a doar două alerte timpurii într-o existență a instituției de 20 ani demonstrează că folosirea acestui instrument reprezintă pentru ÎCMN ultima resursă pe care poate să o folosească. Instrumentele diplomației discrete, folosirea confidențialității, desfășurarea vizitelor în teren și formularea numeroaselor recomandări par să fie mai rodnice. Pe de altă parte, folosirea excesivă a alertei timpurii ar putea eroda acest instrument și totodată și credibilitatea ÎCMN în contextul activității desfășurate și în raport cu partenerii și statele membre ale OSCE.

¹⁵ CSCE Helsinki Document 1992, The Challenges of Change, punctul 3, (<http://www.osce.org/mc/39530?download=true>), accesat la data de 11.02.2015.

¹⁶ *Bothe Michael, Ronzitti Natalino, Rosas Allan*, The OSCE in the Maintenance of Peace and Security: Conflict Prevention, Crisis Management and Peaceful Settlement of Disputes, publicat de Kluwer Law International, 1997, p. 131 (https://books.google.ro/books?id=dS1IQ7oIBzIC&printsec=frontcover&hl=ro&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false) accesat la 07.05.2015.

¹⁷ *A.W. Kemp*, Quiet Diplomacy in Action: The OSCE High Commissioner on National Minorities, 2001, p. 54.

¹⁸ *W. Zellner, F. Lange*, „Keynote Address to the CSCE Human Dimension Seminar, Warsaw, 24 May 1993”, in *Peace and Stability through Human and Minority Rights*, a publication of the Institute for Peace Research and Security Policy at the University of Hamburg, 2001, p. 45, parag. 3.

V. Recomandările Înaltului Comisar privind Minoritățile Naționale în contextul vizitelor efectuate

Recomandările reprezintă un instrument folosit de către ÎCMN în transpunerea, într-o formă concretă, a experienței acumulate de către acesta în prevenirea conflictelor. Acestea sunt formulate pe acele tematici de interes pentru minorități care de-a lungul timpului au fost catalogate drept generatoare de tensiune. Recomandările ÎCMN au îmbrăcat fie forma unor scrisori transmise sporadic statelor pe o anumită problematică, fie forma unor documente cu caracter general adresate, sub patronajul ÎCMN, statelor membre OSCE. Iată seria recomandărilor: Recomandarea de la Haga privind dreptul la educație al minorităților naționale; Recomandarea de la Oslo privind drepturile lingvistice ale minorităților naționale; Recomandarea de la Lund privind participarea efectivă a minorităților naționale la viața publică; Recomandarea de la Bolzano privind minoritățile naționale în relațiile dintre state; Recomandare cu privire la acțiunea poliției în societățile multietnice; Linii directoare cu privire la utilizarea limbilor minorităților naționale în mass-media; Liniile directoare de la Ljubljana privind integrarea societăților diverse.

Inițiatorul acestor recomandări a fost Înaltul Comisar pentru Minorități Naționale, Max van der Stoel, care a dorit să se asigure că recomandările specifice formulate oral cu ocazia întâlnirilor vor avea mai multă greutate, și le-a formulat și în scris în cadrul scrisorilor pe care le trimitea miniștrilor de externe din țările pe care le-a vizitat. ÎCMN a fost conștient de faptul că prin transpunerea propriilor recomandări în cadrul unor scrisori, acestea vor putea beneficia de susținerea statelor OSCE, prin Consiliul Permanent. Răspunsurile formulate de către statele în cauză față de recomandările ÎCMN erau supuse de către Max van der Stoel atenției delegațiilor OSCE, ceea ce a determinat o mai mare responsabilizare a guvernelor țărilor implicate în îndeplinirea obligațiilor privind minoritățile naționale¹⁹.

Recomandările au fost formulate într-o manieră care să îndemne la cooperare, dialog și la acțiuni pozitive pentru armonizarea relațiilor dintre majoritate și minoritate. Implementarea recomandărilor ÎCMN depindea de voința statului cărui i-au fost destinate și a fost monitorizată informal de către ÎCMN și de misiunile și structurile politice ale OSCE. În cazul în care ÎCMN considera că recomandările sale specifice nu au fost suficient implementate, acesta fie revenea cu o scrisoare adresată ministrului de externe, fie le solicita statelor OSCE sau organizațiilor partenere să adreseze Guvernului aceeași solicitare²⁰.

Recomandările specifice exprimate prin scrisori și adresate direct statului erau fundamentate pe contextul istoric, social și cultural din țările în cauză, astfel încât urmăreau armonizarea intereselor majorității și minorității pe baza obligațiilor internaționale.

Recomandările reprezintă doar unul dintre instrumentele utilizate de ÎCMN în activitatea desfășurată. Acestea sunt suplimentate de întâlniri, seminarii, discuții în spatele ușilor închise, determinarea statului în cauză prin acțiunea celorlalte state OSCE etc. Progresele în aceste domenii nu au fost atinse rapid, iar scopul urmărit a fost ca negocierile să evite stagnarea, deoarece ar fi mult mai dificilă reinițierea dialogului decât menținerea lui.

¹⁹ *A.W. Kemp*, *Quiet Diplomacy in Action: The OSCE High Commissioner on National Minorities*, 2001, p. 56.

²⁰ *Idem*, p. 58.

Totuși, ÎCMN nu reprezintă un mediator între părțile aflate în conflict. Înalțul Comisar oferă doar cadrul necesar pentru ca părțile să inițieze dialogul, cooperarea, respectiv identificarea soluțiilor și atingerea compromisurilor.

VI. Activitatea ÎCMN, Max van der Stoel, în România

În perioada 1990-2000, România s-a confruntat cu răbufnirile ultranaționaliste. Toate aceste frământări au fost specifice contextului geopolitic, respectiv căderea regimului comunist în toate statele est-europene, perioadei de tranziție, crizei economico-financiare și reactivării conștiinței etnice și naționale.

Tensiunile dintre minoritatea națională de etnie maghiară și populația majoritară din România s-au manifestat deosebit de violent în martie 1990 în „evenimentele de la Târgu Mureș”. Aceste evenimente, conform surselor publice s-au soldat cu 5 morți și 278 de răniți, iar autoritățile au fost învinuite de implicare în manipularea grupurilor participante la conflict.

Înfruntări sângeroase între români și maghiari nu au mai avut loc, dar tensiunile între cele două părți au continuat să existe, iar revendicări ale minorității naționale de etnie maghiară au fost acceptate doar după o lungă perioadă de negocieri, compromisuri și schimbare a abordării populației majoritare înspre multiculturalism și toleranță interetnică.

Activitatea Înalțului Comisar pentru Minorități Naționale al OSCE a fost una de durată în România, respectiv între anii 1993 și 2011²¹, perioadă în care acesta a monitorizat îndeaproape situația minorităților din țară și progresele înregistrate între părți. Vizitele ÎCMN au fost determinate de semnalele clare privind existența unor tensiuni între minoritatea națională maghiară și populația majoritară.

Interesul ÎCMN s-a axat în special pe negocierile dintre minoritatea maghiară și Guvernul României, negocieri care au avut drept scop îmbunătățirea legislației în special în domeniul învățământului în limba maternă și nu în ultimul rând înființarea de instituții cu adevărat funcționale care să poată reprezenta interesele minorităților.

Vizitele ÎCMN din 1993

Vizitele în România ale ÎCMN au început în anul 1993. Primele vizite ale lui Max van der Stoel au avut loc în iunie și august 1993 și au constat în întâlniri cu reprezentanții guvernului și ai minorității maghiare, germane și române precum și vizite punctuale în Transilvania pentru întâlniri cu reprezentanți locali ai minorității maghiare. Analizând documentele existente de la acea vreme²², se poate menționa că activitatea ÎCMN în România a fost una laborioasă.

²¹ În discursul din data de 16.06.2011 în fața Consiliului Permanent al OSCE, ÎCMN, Astrid Thors amintește de vizita acesteia în România la Universitatea Babeș-Bolyai și de întreprinderea unei activități de monitorizare a situației minorităților naționale din România. În acest discurs se menționează pentru ultima oară o astfel de activitate de monitorizare a minorităților naționale în România.

²² *M. Van der Stoel*, Remarks to the Meeting of Romania's Council for National Minorities by the High Commissioner on National Minorities, Max van der Stoel, Bucharest, 18 august 1993, (<http://www.osce.org/hcnm/38005?download=true>), accesat la data de 20 martie 2015. *M. Van der Stoel*, Letter from the CSCE High Commissioner on National Minorities to the Minister of Foreign Affairs of Romania dated on 9 September 1993, p. 4 (<http://www.osce.org/hcnm/30785?download=true>), accesat la data de 16 martie 2015. T. Meleşcanu, Letter from the Minister of Foreign Affairs of Romania to the High Commissioner on National Minorities, dated on 30 May 1994, p. 3 (<http://www.osce.org/hcnm/30785?download=true>), accesat la data de 16 martie 2015.

Walter A. Kemp, în *Quiet Diplomacy*, caracterizează abordarea lui prin câteva cheie: independență, cooperare, imparțialitate, confidențialitate, gradualitate, stăruință, încredere și convingere. Toate aceste elemente au definit stilul lui Max van der Stoel pentru diplomația tăcută în acțiune²³.

Activitatea ÎCMN în România a vizat în anul 1993 analiza legislației naționale privind protecția minorităților, radiografierea mecanismelor existente în cadrul Guvernului României pentru protecția minorităților și a drepturilor omului, instituțiile specializate a căror activitate să fie axată pe promovarea drepturilor minorităților. Max van der Stoel a trasat în scrisoarea sa din 9 septembrie 1993 șapte recomandări pentru armonizarea relației dintre stat și minoritatea maghiară, dar și pentru modernizarea și consolidarea statului.

A. Problematika Consiliului pentru Minorități Naționale

ÎCMN a apreciat importanța Consiliului pentru Minorități Naționale (CMN) și a rolului deosebit pe care acesta poate să îl aibă „pentru promovarea înțelegerii și a toleranței reciproce între diferitele grupuri etnice care sunt fundamentale pentru o societate multiculturală”²⁴. A scos în evidență buna organizare a Consiliului în contextul existenței în cadrul acestuia a numeroase comitete care gestionează o multitudine de probleme în domeniul minorităților naționale, recomandând necesitatea ca instituția să fie folosită la întregul potențial.

B. Problematika privind legislația națională în domeniul protecției minorităților naționale și necesitatea redactării unei legi a minorităților naționale

Max van der Stoel a subliniat și a apreciat în scrisoarea sa din 9.09.1993 și în discursul său din 18.08.1993, existența în Constituția României din 1991 a prevederilor referitoare la minoritățile naționale: articolul 4 alin. (2) privind egalitatea cetățenilor, art. 6 referitor la dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale la exprimarea, păstrarea și la dezvoltarea identității lor, articolul 32 alin. (3) care garantează dreptul de a învăța în limba maternă, articolul 59 alin. (2) care asigură reprezentarea din oficiu în Parlament, art. 127 care stabilește dreptul la interpret în cadrul procedurii judiciare. ÎCMN a recomandat transpunerea prevederilor constituționale într-o lege a minorităților naționale.

Ca răspuns la recomandările ÎCMN, Guvernul României a făcut referire la proiectele de lege în domeniul minorităților naționale aflate pe circuitul legislativ, fără să dea garanții clare cu privire la data adoptării lor. Asupra necesității de a se adopta o lege a minorităților naționale, ÎCMN, va reveni în anii următori.

C. Problematika accesului membrilor minorităților naționale la educația în limba maternă la toate nivelele de învățământ

ÎCMN a subliniat necesitatea redactării unei legi a educației și implementarea recomandărilor formulate de CMN în acest sens. El a susținut principiul studierii și învățării în limba maternă la toate formele de învățământ, precum și posibilitatea înființării de clase, secțiuni sau unități în funcție de necesitățile minorităților de la nivel local²⁵. Acest subiect s-a dovedit unul dintre cele mai sensibile în negocierile dintre minoritatea maghiară și statul român.

²³ A.W. Kemp, *Quiet Diplomacy in Action: The OSCE High Commissioner on National Minorities*, 2001, p. 34.

²⁴ M. Van der Stoel, *Remarks to the Meeting of Romania's Council for National Minorities by the High Commissioner on National Minorities*, Max van der Stoel, Bucharest, 18 august 1993, p. 3 (<http://www.osce.org/hcnm/38005?download=true>), accesat la data de 20 martie 2015.

²⁵ M. Van der Stoel, *Letter from the CSCE High Commissioner on National Minorities to the Minister of Foreign Affairs of Romania dated on 9 September 1993*, p. 4 (<http://www.osce.org/hcnm/30785?download=true>), accesat la data de 16 martie 2015.

Răspunsul Guvernului cu privire la legea educației a fost unul evaziv, făcând referire la un proiect aflat în circuitul legislativ. ÎCMN a amintit și de observațiile efectuate la acea vreme de către raportorii internaționali (Jonsson și König) cu referire la intenția autorităților române de a „elimina pregătirea în domeniul medicinei, pregătirea vocațională și predarea istoriei și geografiei în limba maghiară”²⁶, învățământul vocațional și medical. Guvernul a răspuns evitând problema în sine făcând trimitere la specificitatea termenilor din învățământul vocațional și medical, ceea ce determină predarea materiilor respective în limba română. Pe de altă parte, a amintit că propunerea de lege în domeniul educației se află în circuitul legislativ, ca urmare, orice comentariu suplimentar a fost considerat ca fiind prematur la vremea respectivă.

D. Problematika instituției Avocatului Poporului

Avocatul Poporului este una dintre instituțiile definite în Constituția din 1991, apreciată la nivel internațional și evidențiată de către ÎCMN, totuși înființată prin lege specială de abia în 1997. În recomandările sale, ÎCMN sugerează atribuirea de puteri extinse acestei instituții pentru a putea controla și supraveghea, printre altele, activitatea Poliției și a Ministerului Public, astfel încât să asigure protecția minorităților împotriva abuzurilor. Guvernul a sugerat, pe 30 mai 1994, că legea Avocatului poporului va intra în dezbatere în toamna anului 1994, dar acest lucru nu s-a materializat la data menționată.

E. Problematika minorității rome

Cu privire la minoritatea romă, ÎCMN recomandă Guvernului să își intensifice eforturile pentru dezvoltarea programelor în domeniul educației și a pregătirii profesionale, respectiv să acționeze prompt împotriva discriminării directe și indirecte a acestora în societate. Pentru a fi mai convingător, a reiterat cuvintele fostului președinte al României, Ion Iliescu, care la Conferința Mondială a Drepturilor Omului din 15 iunie 1993 afirma că „dintre toate minoritățile noastre, populația romă este clar cea mai dezavantajată”²⁷. Răspunsul Guvernului a constat în menționarea desfășurării unui program implementat de către guvern pentru educarea minorității rome.

Într-un interviu pe care Max van der Stoel l-a dat lui Michael Ignatieff s-a atins problematica minorității rome cu referire la întâlnirile pe care ÎCMN le-a avut în România. Max van der Stoel a fost întrebat care este temeiul implicării ÎCMN în această problemă atâta timp cât minoritatea romă nu reprezintă un pericol politic. Acesta a răspuns că problemele minorității rome în diferite state devin din ce în ce mai serioase având în vedere șomajul crescut, educația precară, discriminarea. Dacă aceste situații nu sunt rezolvate, la o populație care se extinde rapid, se poate ajunge, chiar dacă nu duc la conflicte armate, cel puțin la destabilizarea socială²⁸.

²⁶ T. Meleşcanu, Letter from the Minister of Foreign Affairs of Romania to the High Commissioner on National Minorities, dated on 30 May 1994, p. 3 (<http://www.osce.org/hcnm/30785?download=true>), accesat la data de 16 martie 2015.

²⁷ M. Van der Stoel, Letter from the CSCE High Commissioner on National Minorities to the Minister of Foreign Affairs of Romania, dated on 9 September 1993, p. 4 (<http://www.osce.org/hcnm/30785?download=true>), accesat la data de 17 martie 2015.

²⁸ M. Ignatieff, Interview with the High Commissioner on National Minorities, Max van der Stoel, 31 december 1999, directed by Rob Hof (<https://www.youtube.com/watch?v=ZZ04a8E10oM>), accesat la data de 05.04.2015.

F. Problematika combaterii discriminării, xenofobiei și a violențelor inter-etnice

ÎCMN a atras atenția asupra necesității intensificării eforturilor în vederea combaterii violenței și a urii etnice. În acest sens amintește articolele 40.1-40.7 din Documentul de la Copenhaga, asumat de către România ca semnatar al CSCE, cu referire la problemele specifice ale minorității rome. Guvernul a invocat întreprinderea de eforturi în acest sens și înființarea Comitetului național pentru coordonarea acțiunilor împotriva rasismului antisemitismului și xenofobiei.

G. Problematika implementării dreptului internațional în legislația națională

Analizând documentele mai sus menționate, nu poate fi trecută neobservată tehnica ÎCMN de abordare a problemelor existente prin referiri generale la dreptul internațional și în particular la angajamentul României, pentru implementarea acestuia în legislație națională cu referire directă la garantarea respectării drepturilor omului și ale minorităților.

Desprindem din discursul acestuia referirea directă la importanța art. 20 din Constituția României, afirmând că a fost surprins de faptul că în Constituția României există un articol (20) care nu are echivalent în tratatele și convențiile internaționale și anume faptul că tratatele și convențiile internaționale au prioritate în fața legilor interne, aspect care și-ar dori să fie preluat de toate statele OSCE²⁹.

În ce privește referințele la dreptul internațional aplicat, ÎCMN face trimitere, în scrisoarea din 9 septembrie 1993, la promisiunea României de a implementa toate prevederile prevăzute în documentele CSCE (Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa) cu privire la minoritățile naționale.

În contrapartidă, guvernul a detaliat cu precădere adoptarea legislației internaționale pentru protecția drepturilor omului, respectiv promulgarea legii de ratificare a Convenției Europene pentru Drepturile Omului și a protocoalelor adiționale dând dreptul cetățenilor României să se adreseze CEDO.

Prezența ÎCMN în România, încă din anul 1993, a fost determinată de semnalele privind existența unor tensiuni între populația majoritară și minoritate. În sursele mass-media de la vremea respectivă reiese foarte clar existența unor incitări ultranaționaliste. În schimb, activitatea în România a ÎCMN, în anul 1993, nu a fost reflectată prin niciun articol specific. Acest lucru se poate explica prin politica diplomației tăcute preferată de ÎCMN, dar și prin caracterul de noutate al instituției - ceea ce nu va mai fi cazul la vizitele ulterioare ale Înaltului Comisar.

Pericolul ultranaționalismului a fost amintit de Max van der Stoel în scrisoarea adresată ministrului de Externe român la 9 septembrie 1993, unde acesta menționează că „dacă prevalează caracterul moderat și rezonabil, iar naționalismul extremist este respins de către ambele părți nu vor exista bariere insurmontabile pentru atingerea unor soluții constructive”³⁰.

²⁹ M. Van der Stoel, Remarks to the Meeting of Romania's Council for National Minorities by the High Commissioner on National Minorities, Max van der Stoel, Bucharest, 18 august 1993, p. 3 (<http://www.osce.org/hcnm/38005?download=true>), accesat la data de 20 martie 2015.

³⁰ M. Van der Stoel, Letter from the CSCE High Commissioner on National Minorities to the Minister of Foreign Affairs of Romania, dated on 9 September 1993, p. 4 (<http://www.osce.org/hcnm/30785?download=true>), accesat la data de 17 martie 2015.

Vizita Înalțului Comisar privind Minoritățile Naționale din 1994

Vizita din 14-18 august 1994 a ÎCMN a avut loc în urma escaladării tensiunilor între Guvern și UDMR în privința educației și a utilizării limbii materne. ÎCMN a încercat, pe de o parte, să convingă UDMR-ul să nu ducă o campanie publică de respingere a propunerii Legii educației, în timp ce a propus Guvernului o serie de amendamente la proiectul existent³¹. Spre deosebire de anul 1993, în presa națională, vizita ÎCMN a avut o largă acoperire, cu referiri la întâlnirile pe care ÎCMN le-a avut cu reprezentanții guvernului, cu reprezentanții minorității maghiare și ai administrației locale.

Întâlnirile ÎCMN s-au desfășurat în permanență cu ușile închise. Comisarul a evitat total contactul cu presa explicând că la sfârșitul vizitei va avea loc o conferință de presă în care se vor detalia aspectele întâlnirii și eventualele concluzii. Percepția presei asupra diplomației tăcute nu a fost una entuziastă. Articolele „Minoritățile și «diplomația tăcută»” din *România Liberă* (17.08.1994) și „No coment” din *Adevărul* (16.08.1994) sunt relevante în acest sens.

Din articolele cotidienele *România Liberă*, *Adevărul* și *Libertatea* reieșea că ÎCMN a avut întâlniri cu autoritățile locale de la Cluj, respectiv prefectul de Cluj și primarul orașului de la acea vreme, Gheorghe Funar, cu reprezentanți ai Ministerului Justiției, ai Ministerului de Interne, ai Ministerului Afacerilor Externe, ai Guvernului precum și cu reprezentanții minorității maghiare - în principal, cu președintele UDMR, Marko Bela.

Articolele care au descris întâlnirile lui Max van der Stoel au prezentat activitatea sa cu accente de iritare, exprimând lipsa de informații și de încredere privind eficiența activității Înalțului Comisar. Informațiile despre tematica întâlnirilor și despre subiectele discutate au putut fi desprinse de la partenerii de dialog ai ÎCMN, când au făcut declarații către presă. La Cluj, ÎCMN a purtat discuții cu primarul orașului, cunoscut pentru exploatarea politică a diferendelor interetnice. Atitudinea ziariștilor e reflectată de titlurile articolelor: „Gheorghe Funar: „Sper că domnul Van Der Stoel nu este avocatul UDMR” (*Adevărul*, miercuri 17.08.1994), apoi „Favorizând pe față o anumită minoritate etnică: „Înalțul comisar CSCE folosește o anumită translațoare UDMR-istă” (*Libertatea*, 18 august 1994).

Articolul cu titlul „Ambasadorul Max van der Stoel dă note la purtare” (*Libertatea*, 16/17.08.1994) se referă la întâlnirea dintre ÎCMN și *Markó Béla*, liderul UDMR. Articolul conține critici la adresa activității UDMR și amintește refuzul Uniunii de a mai participa la dezbaterile pe legea minorităților naționale din cadrul Consiliului pentru Minorități Naționale.

ÎCMN și-a reiterat opiniile din scrisoarea din 9 septembrie 1993 în ceea ce privește problematica accesului membrilor minorităților naționale la educația în limba maternă la toate nivelele de învățământ și s-a implicat direct, purtând discuții cu ambele părți, pentru identificarea unor soluții în materie.

În acel moment, atmosfera interetnică tensionată. UDMR anunțase afilierea la Organizația popoarelor nerecunoscute de către ONU³² și făcea presiuni din ce în ce mai mari asupra Guvernului pentru adoptarea propriului proiect de lege privind minoritățile naționale și a celui privind legea educației. În această perioadă, UDMR a întreprins negocieri și cu ministrul de Externe, Teodor Meleșcanu, în contextul necesității încheierii Tratatului de bună vecinătate și prietenie cu Ungaria. PUNR dobândise din ce în ce mai mult capital politic, iar discursurile

³¹ A.W. Kemp, 2001, *Quiet Diplomacy in Action: The OSCE High Commissioner on National Minorities*, p. 237.

³² A se vedea *Adevărul* din 14 august 1994.

antimaghiare ale primarului de la Cluj, Gheorghe Funar, erau deosebit de jignitoare. Articolul „Despre activiștii etnici” (*România Liberă*, 11.08.1994) pare o excepție în această atmosferă prin apelul la reconciliere și la acceptarea reciprocă.

În cadrul conferinței de presă din 18.08.1994, ÎCMN a declarat că a purtat discuții cu părțile implicate pe marginea proiectului de lege a minorităților naționale, a legii învățământului și a legii de înființare a instituției Avocatului Poporului³³. Articolul din *România Liberă* din 19.08.1994 intitulat ”Max van der Stoel : « Am mandatul de a promova înțelegerea interetnică »” este reprodusă o declarație relevantă a acestuia, în care afirmă : „Există probleme interetnice în România care nu se rezolvă ușor, va lua timp, dar refuz să cred că nu pot fi rezolvate. Dacă părțile arată înțelegere reciprocă, atunci și problemele vor găsi soluții de rezolvare”.

Vizitele ÎCMN din 1995

Vizitele ÎCMN au continuat și în anul 1995: perioadele 22-24.02.1995 și 28.08-01.09.1995, pe fondul menținerii situației tensionate dintre Guvern și UDMR. Reprezentanții Guvernului au întărit relațiile cu partidele ultranaționaliste, iar UDMR a pus un accent crescut pe autonomia regională pe criterii etnice³⁴. În februarie 1995, ÎCMN s-a lovit de lipsa de flexibilitate a părților implicate. Nu se făcuseră progrese în adoptarea legii minorităților naționale și nici a proiectului legii educației.

În luna februarie 1995, Max van der Stoel a avut întâlniri cu reprezentanții Guvernului, coordonatorul Consiliului pentru Minorități Naționale, cu președinții celor două Camere din Parlamentul României, reprezentanții opoziției și liderul acesteia Emil Constantinescu, respectiv cu reprezentanții UDMR.

Discuțiile s-au concentrat pe îmbunătățirea dialogului interetnic și proiectul de lege a educației. Presa a subliniat deteriorarea relațiilor dintre UDMR și partidul de guvernământ³⁵.

În dialogul interetnic din acea perioadă s-au implicat și alți actori internaționali, în primul rând, Statele Unite ale Americii. În cadrul întâlnirii de la Atlanta (SUA), au fost așezați la aceeași masă reprezentanți ai minorității maghiare, reprezentanți ai societății civile și reprezentanți ai Guvernului³⁶. Din reacțiile din presă nu s-a putut desprinde exact dacă întâlnirea din Atlanta a fost benefică în detensionarea situației³⁷.

În vizita din februarie 1995, ÎCMN a fost ca de obicei discret și nu a lăsat să se întrevadă detaliile din culisele negocierilor. În presă a fost surprinsă poziția sa reconciliantă și convingerea că există soluții³⁸, atitudine pe care a avut-o la toate întâlnirile.

ÎCMN a avertizat asupra supunerii României la critici ale organismelor internaționale. Articolul „Lui Gheorghe Funar i se impune tăcere pe termen scurt” susținea că reprezentanții PDSR, în coaliție cu PUNR, îi impun liderului Gheorghe Funar o perioadă de abținere de la

³³ A se vedea *Adevărul* din 19 august 1994.

³⁴ *A.W. Kemp*, 2001, *Quiet Diplomacy in Action: The OSCE High Commissioner on National Minorities*, p. 238.

³⁵ A se vedea *Adevărul*, 24 februarie 1995.

³⁶ A se vedea *G. Andreescu*, *Ruleta, Români și Maghiari 1990-2000*, Ed. Polirom, Iași, 2001, p. 159-171.

³⁷ A se vedea *Libertatea*, 20 februarie 1995.

³⁸ A se vedea *Adevărul*, 25 februarie 1995.

comentările naționaliste³⁹. În aceeași perioadă, în cadrul UDMR aveau loc frământări interne opunând aripa radicală și moderații⁴⁰.

În 29 iunie 1995 a fost adoptată legea educației de către Parlamentul României, lege care a stârnit reacții virulente din partea UDMR. Președintele Camerei Deputaților, Adrian Năstase, a acuzat UDMR de a fi responsabil de tensiunea creată în jurul legii educației întrucât ar fi încercat să obțină drepturi inacceptabile, care depășesc standardele europene⁴¹. Este interesant de observat faptul că în cadrul aceluiași articol se face referire atât la aprecierea ÎCMN față de respectarea de către România a standardelor europene prin redactarea Legii educației, cât și la acuzațiile președintelui Camerei Deputaților, Adrian Năstase privind încercarea UDMR de a depăși standardele europene în acest sens.

În același articol se face referire acuzațiile liderului ultranaționalist Gheorghe Funar la adresa ÎCMN, pe care-l acuză de părtinire a minorității maghiare, numindu-l „avocat al UDMR și al iredentismului maghiar, căutând și de data aceasta să se amestece în treburile interne ale României, militând pentru neaplicarea Legii învățământului adoptată de către Parlamentul României”⁴².

La data de 1 septembrie 1995, ÎCMN a făcut o declarative ca urmare a vizitei sale în România, caracterizând legea educației ca având „o mare flexibilitate în aplicare” subliniind că a cerut Guvernului unele lămuriri punctuale pentru viitoarea implementare⁴³. Lămuririle cerute de către ÎCMN s-au axat pe organizarea și înființarea claselor privind învățământul în limba maternă, neintervenția statului în determinarea alegerii de către părinți a secției corespunzătoare pentru proprii copii, înființarea școlilor private și confesionale, predarea istoriei românilor și a istoriei minorităților și problema accesului minorităților la învățământul universitar de stat sau privat și în special privind formarea cadrelor didactice.

În această declarative, ÎCMN a susținut că în concordanță cu standardele internaționale accesul la educație pentru minoritățile internaționale trebuie să fie asigurate în funcție de nevoile minorității, care sunt diferite de la caz la caz⁴⁴. A subliniat nevoia membrilor minorităților naționale de a studia limba statului în care trăiesc.

În 1995, o mică parte din recomandările formulate de ÎCMN în 1993 fuseseră îndeplinite de către România. A fost adoptată legea educației, dar a rămas ca implementarea ei să fie urmărită de către ÎCMN. Unele progrese s-au făcut prin implicarea activă a Consiliului pentru Minorități Naționale în problematicile existente.

Vizita Înaltului Comisar privind Minoritățile Naționale din 1996

Cu ocazia vizitei ÎCMN din ianuarie 1996, reprezentanții UDMR au atras atenția asupra lipsei de progres în privința situației minorităților naționale de la ultima vizită a oficialului

³⁹ A se vedea *Adevărul*, 25 februarie 1995.

⁴⁰ A se vedea *Adevărul*, 25 februarie 1995.

⁴¹ A se vedea *Adevărul*, 30 august 1995.

⁴² Ibidem.

⁴³ *A.W. Kemp*, Statement by the OSCE High Commissioner on National Minorities on the occasion of his mission to Romania on 28-31 August 1995 Bucharest, 1 September 1995 (<http://www.osce.org/hcnm/36604?download=true>), accesat la data de 29 martie 2015.

⁴⁴ Max Van der Stoep a făcut referire la „Documentul OSCE de la Copenhaga din 1990”, „Declarația ONU privind dreptul persoanelor aparținând unei minorități naționale, etnice, religioase sau lingvistice” din 1992 și „Convenția cadru pentru protecția drepturilor minorităților naționale” din 1994.

OSCE în România, subliniind necesitatea și importanța modificării Legii învățământului, atrăgând totodată atenția asupra protestelor organizate în acest sens de către studenți⁴⁵.

ÎCMN s-a întâlnit cu reprezentanți ai Guvernului, cu directori și profesori din opt școli ale minorităților din Brașov, județul Covasna și Harghita, respectiv cu reprezentanți ai Asociației Profesorilor Maghiari și UDMR⁴⁶.

În urma întrevederii cu ministrul de externe român, Teodor Meleșcanu, ÎCMN a apreciat, în cadrul unei declarații date presei, că noua lege a educației nu constituie o violare a normelor internaționale privind drepturile educaționale ale persoanelor aparținând minorităților naționale, însă trebuie acordată o atenție deosebită modalității de implementare a acesteia pentru a asigura luarea în considerare a identității acestor persoane. ÎCMN a apreciat decizia Guvernului de a permite desfășurarea examenelor de admitere în sistemul universitar în limba minorităților naționale și pentru anul 1996, în ciuda prevederilor articolului 124 din noua Lege a educației care impunea desfășurarea acestor examene în limba română.

El a recomandat autorităților române revizuirea generală a Legii educației la începutul anului 1997, propunând întreprinderea măsurilor necesare pentru revenirea la vechiul sistem, de desfășurare a admiterilor în sistemul universitar în limba minorităților naționale. ÎCMN a atras atenția asupra numeroaselor regulamente aflate încă în faza de redactare referitoare la implementarea legii educației⁴⁷.

Înaltul Comisar a deschis subiectul și în discuțiile cu membrii comisiilor de învățământ de la sediul Senatului, ca urmare a refuzului autorităților de a constitui secții în limba maghiară la anumite universități, cum ar fi Conservatorul de la Cluj, în ciuda existenței numărului de studenți pentru crearea unor asemenea secții. În ciuda semnalării, reprezentanții Parlamentului Român au susținut, evitând asumarea responsabilității, că această problemă ține de autonomia universitară și că nu se poate solicita Senatelor să ia o altă decizie în acest sens⁴⁸.

În ciuda semnalelor emise de ÎCMN, încă din primul an al activității sale în România, referitoare la demersurile necesare pentru armonizarea relațiilor cu minoritatea maghiară, printre care și adoptarea unei legi corespunzătoare a educației, nu au fost înregistrate progrese nici în anul 1996. Cu ocazia vizitelor, ÎCMN a fost nevoit să reitereze aceleași recomandări formulate la începutul activităților întreprinse în România. În vara anului 1996, ÎCMN a efectuat o serie de vizite în România și Ungaria pentru a discuta aspecte legate de încheierea unui tratat bilateral de cooperare și prietenie între cele două state. Cu aceste ocazii, ÎCMN a recomandat ca prevederile privind minoritățile să se bazeze pe obligațiile internaționale pe care ambele țări le-au asumat, cum ar fi Documentul OSCE de la Copenhaga⁴⁹.

În luna august 1996, ministrul de Externe, Teodor Meleșcanu a afirmat că activitățile desfășurate de către ÎCMN au avut efect de „catalizator” pentru concluziile negocierilor. Tratatul de înțelegere, cooperare și bună vecinătate dintre România și Republica Ungară a fost

⁴⁵ A se vedea *Adevărul*, 17 ianuarie 1996.

⁴⁶ *A.W. Kemp*, 2001, *Quiet Diplomacy in Action: The OSCE High Commissioner on National Minorities*, p. 238, parag. 3.

⁴⁷ *A.W. Kemp*, Letter from the CSCE High Commissioner on National Minorities to the Minister of Foreign Affairs of Romania, dated on 26 February 1996, ref. HC/6/96/26 April 1996, (<http://www.osce.org/hcnm/30800?download=true>), accesat la 23 martie 2015.

⁴⁸ A se vedea *Adevărul*, 16 ianuarie 1996.

⁴⁹ *A.W. Kemp*, 2001, *Quiet Diplomacy in Action: The OSCE High Commissioner on National Minorities*, p. 239.

semnat la 16 septembrie 1996, iar ambele guverne, atât cel român cât și cel ungar, au mulțumit ÎCMN pentru eforturile sale de mediere⁵⁰.

Vizita Înaltului Comisar privind Minoritățile Naționale din 1997

Cu ocazia vizitei din aprilie 1997, ÎCMN și-a exprimat mulțumirea față de semnarea Tratatului de înțelegere, cooperare și bună vecinătate dintre România și Republica Ungară și a apreciat înființarea Departamentului pentru Protecția Minorităților Naționale la 31 ianuarie 1997. În același an, s-a reușit punerea în practică a uneia dintre recomandările semnificative ale ÎCMN: crearea instituției Avocatului Poporului prin adoptarea Legii nr. 35 din 13 martie 1997. Înaltul Comisar a salutat deținerea, pentru prima dată, de către reprezentanții minorității maghiare a unor funcții de miniștri și secretari de stat în cadrul Guvernului. ÎCMN a fost încurajat de promisiunile cuprinse în programul Guvernului referitoare la eliminarea nemulțumirilor minorității maghiare față de Legea educației⁵¹.

O.U.G. nr. 36 din 1997 care a modificat Legea educației nr. 84 din 24 iulie 1995, răspunzând unora dintre așteptările minorității maghiare, nu a asigurat premisele înființării unei universități maghiare de stat, iar eforturile pentru amendarea acestei ordonanțe au fost respinse de Comisia de Educație a Camerei Deputaților⁵². Introducerea acestor prevederi și dezbaterile de la nivelul Universității Babeș-Bolyai din Cluj au condus la proclamarea profilului multicultural al Universității⁵³, organizarea educației pe linii de studii separate română, maghiară și germană și asigurarea prin Carta Universității a autonomiei de gestionare a învățământului pentru fiecare linie de studiu în parte.

Un alt aspect de care ÎCMN a fost interesat pe perioada vizitei din 1997 vizează problematica romă pentru a cărei rezolvare a considerat necesară în primul rând înființarea unei secții speciale în cadrul Departamentului pentru Protecția Minorităților Naționale, subordonată Guvernului României, care să se ocupe de integrarea socială a romilor. ÎCMN și-a exprimat totodată speranța că Guvernul va reuși să promoveze o strategie de integrare a etniei rome⁵⁴.

Vizita ÎCMN din 1998

În anul 1998, Max van der Stoep a efectuat două vizite în România, în perioadele 4-8.02.1998 și a doua în 31.08-02.09.1998, concentrându-se în special pe discuții legate de modificările aduse legii educației și pe chestiuni legate de educația universitară în limba minorităților naționale.

În prima sa vizită, ÎCMN a avut o serie de întâlniri cu președintele Emil Constantinescu, președinții celor două camere ale Parlamentului României, ministrul de Externe, ministrul

⁵⁰ Idem, p. 239.

⁵¹ A.W. Kemp, 2001, *Quiet Diplomacy in Action: The OSCE High Commissioner on National Minorities*, p. 239.

⁵² Ibidem.

⁵³ Rectorul Universității Babeș-Bolyai din Cluj Napoca, Andrei Marga a prezentat publicului aceste principii drept multiculturale, iar Universitatea ca fiind un model de multiculturalism, când în fapt aceasta este un model de interculturalism (G. Andreescu, *Recente evoluții interculturale româno-maghiare în termenii multiculturalismului normativ. Privatitatea comunitară relativă*, în *Revista Română de Drepturile Omului*, nr. 21, 2001, p. 22-34).

⁵⁴ A se vedea *Libertatea*, 03.04.1997.

învățământului și cu ministrul pentru Protecția Minorităților Naționale. În cadrul acestei întâlniri a abordat și problema minorității române⁵⁵. ÎCMN a recomandat Guvernului susținerea abordării multiculturale a Universității Babeș-Bolyai și a propus o mai mare descentralizare în sistemul educației terțiare în general. A recomandat Guvernului să nu includă o prevedere în legea revizuită a învățământului care ar exclude posibilitatea unei universități finanțate de stat cu educație în limba minorității și a sugerat ca posibilitatea creării unei asemenea instituții să fie decizia unei comisii care ar analiza dacă respectarea identității culturale a minorității în cauză ar presupune o asemenea instituție și care ar fi materiile care s-ar preda. Au fost enunțate recomandări cu privire la curricula de învățământ, în special cu privire la predarea istoriei⁵⁶.

În luna februarie 1998, ICMN a avut întâlniri cu președintele Comisiei de învățământ din cadrul Senatului, la acea dată George Pruteanu, pentru a discuta două aspecte: dacă în varianta Legii de la Senat se puteau înființa universități particulare în limbile minorităților și problema predării istoriei și geografiei doar în limba română⁵⁷. În subsidiar, Max van der Stoel a analizat forma propusă de Senat pentru legea minorităților și a remarcat că în forma propusă, înființarea unei universități de stat în limba minoritară va fi imposibilă. spre deosebire de prevederile OUG 36/1997⁵⁸. Varianta propusă de George Pruteanu generase tensiuni, nemulțumind UDMR, care a declarat că în situația adoptării acelei forme de lege, iese de la guvernare⁵⁹. UDMR a reiterat intenția de ieșire de la guvernare în lunile august și septembrie 1998.

Pentru armonizarea opiniilor, Max van der Stoel a propus organizarea unui seminar pe tema învățământului universitar în limba minorităților naționale, în perioada 7-8 februarie 1998, la Snagov, unde s-au abordat deschis subiectele care făceau obiectul tensiunilor existente. Au participat miniștri, experți internaționali, prorectorii Universității Babeș Bolyai și personalități din România⁶⁰. Max van der Stoel a propus ca soluție pentru înființarea unei universități de stat în limba minorităților înființarea unei comisii pentru studiul fezabilității predării în limba minoritară în universitățile de stat⁶¹. O astfel de Comisie s-a reunit, iar dezbaterile pe marginea creării Universității Petofi-Schiller a împărțit etnic Comisia: românii au refuzat să semneze raportul Comisiei. Legalitatea unei asemenea instituții a fost calificată de două partide de opoziție drept neconstituțională. Demersul nu a avut finalitatea prevăzută⁶².

În scrisoare sa din martie 1998 către Guvernul României, Max van der Stoel a recomandat pe lângă menținerea posibilității creării unei universități de stat în limba minorităților, încurajarea modelului multiculturalismului prezent la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj și extinderea lui și la alte universități. Totodată, a propus schimbarea disciplinei „Istoria

⁵⁵ A se vedea *Romania Liberă*, 04.02.1998.

⁵⁶ A.W. Kemp, 2001, *Quiet Diplomacy in Action: The OSCE High Commissioner on National Minorities*, p. 240, par 2.

⁵⁷ A se vedea *Cotidianul*, 05.02.1998.

⁵⁸ A.W. Kemp, „Letter from the CSCE High Commissioner on National Minorities to the Minister of Foreign Affairs of Romania, dated on 2nd of March 1998”, ref. 730/98, <http://www.osce.org/hcnm/30801?download=true>, accesat la 25 martie 2015.

⁵⁹ *Adevărul*, 5 ianuarie 1998.

⁶⁰ G. Andreescu, *Ruleta. Români și Maghiari 1990-2000*, Ed. Polirom, Iași, 2001, p. 231.

⁶¹ A.W. Kemp, Letter from the CSCE High Commissioner on National Minorities to the Minister of Foreign Affairs of Romania, dated on 2nd of March 1998, p. 2, ref. 730/98 (<http://www.osce.org/hcnm/30801?download=true>), accesat la 25 martie 2015.

⁶² A.W. Kemp, *Quiet Diplomacy in Action: The OSCE High Commissioner on National Minorities*, 2001, p. 241.

Românilor” în „Istoria României”, având în vedere caracterul multicultural al statului și nevoia includerii în manuale și a istoriei minorităților naționale. Ministrul învățământului de la acea dată, Andrei Marga, a abordat problematica manualelor de istorie ale minorităților dispunând unor comisii de specialitate a întocmirea lor⁶³.

Vizita din august 1998 s-a axat pe același subiect. ÎCMN a încercat să medieze disputa dintre UDMR și coaliția de guvernare asupra universității de stat în limba maghiară și a adus ca argument intenția României de a adera la UE și NATO⁶⁴. Articolele de presă din acea perioadă surprind superficial adevăratul motiv al divergențelor. Cotidienele consultate s-au concentrat pe aspectul senzațional din declarațiile politice, influențând opinia publică să se opună reconcilierii. În discursul său din data de 07.10.2000 de la Universitatea Babeș-Bolyai, Max van der Stoel a afirmat următoarele: „Recunoașterea este de asemenea vitală. Oamenii de ambele părți ale problematicei trebuie să se recunoască, să-și respecte opiniile și să recunoască valorile și drepturile egale pentru toate persoanele. Această recunoaștere constituie baza dialogului. Prin dialog toți participanții pot să înțeleagă mai bine interesele și preocupările reciproce. Prin dialog pot să găsească o bază comună și să reconcilieze posibile poziții conflictuale⁶⁵”.

Vizita Înaltului Comisar privind Minoritățile Naționale din 1999

În anul 1999, ÎCMN a continuat să-și concentreze eforturile pe subiectul educației, reluând problematica din anul 1998 și contactând din nou toate părțile implicate, inclusiv Guvernul României.

Vizita din luna iunie 1999 a fost sincronizată cu momentul în care, în Camerele parlamentului, era dezbătută Legea educației. Walter Kemp relatează despre vizită că, printr-o coincidență, la 15 iunie 1999, când Max van der Stoel a vizitat Camera Deputaților, Legea educației a fost adoptată de deputați. La Senat, legea a trecut cu un amendament pe 30 iunie 1999⁶⁶. Că nu a fost o coincidență, ci de un eveniment pregătit anterior susține consilierul politic al ÎCMN, Stefan Vassilev⁶⁷.

Legea educației a creat posibilitatea înființării unei instituții interculturale de învățământ superior: „în cazul instituțiilor de învățământ superior de stat este posibilă organizarea, conform legii și la cerere, de secții, grupe, colegii și departamente cu predare în limba minorităților naționale. În acest caz se va sigura însușirea terminologiei de specialitate în limba română. La cerere și conform legii este posibilă crearea unor instituții de învățământ

⁶³ A se vedea *Cotidianul*, 16.04.1998.

⁶⁴ *A.W. Kemp*, *Quiet Diplomacy in Action: The OSCE High Commissioner on National Minorities*, 2001, p. 240.

⁶⁵ *A.W. Kemp*, *Speech by the OSCE High Commissioner on National Minorities, Max van der Stoel, Integrating Diversity: In Everybody's Interest, at the Seminar Integrating Diversity in Higher Education: Lessons from Romania, Babeș-Bolyai University, Cluj Napoca, România, 2000, p. 7.*

⁶⁶ *A.W. Kemp*, *Quiet Diplomacy in Action: The OSCE High Commissioner on National Minorities*, 2001, p. 241.

⁶⁷ Interviu pe care Max van der Stoel l-a acordat lui Michael Ignatieff [Ignatieff, Michael, 31 decembrie 1999, *Interview with the High Commissioner on National Minorities, Max van der Stoel*, directed by Rob Hof, (<https://www.youtube.com/watch?v=ZZ04a8E10oM>), accesat la data de 05.04.2015].

superior multiculturală”⁶⁸. Pe 17 și 18 iunie 1999, ÎCMN a vizitat Universitatea Babeș-Bolyai împreună cu un expert internațional în educație. În cadrul întâlnirii, ÎCMN a discutat cu rectorul, vice-rectorul și membri ai facultății pentru a evalua mai bine programul de studii și impactul pe care legea privind educația minorităților naționale ar avea-o asupra viitorului Universității⁶⁹. În vara anului 1999, oficiul ÎCMN a schițat un proiect pentru a sprijini universitatea în obținerea de avantaje de pe urma oportunităților create prin adoptarea Legii educației. Trei experți internaționali în educație au vizitat Universitatea Babeș-Bolyai de mai multe ori în vara anului 1999 și au transmis recomandările lor rectorului Andrei Marga, pe 17 februarie 2000⁷⁰.

Pe parcursul activității desfășurate, ÎCMN a încercat să pună în atenția părților ceea ce a rostit și cu ocazia discursului susținut la Universitatea Babeș-Bolyai din 7 octombrie 2000: drepturile acordate minorităților „nu privilegiază persoanele aparținând minorităților, însă acționează pentru asigurarea respectului egal pentru demnitatea lor și în particular, pentru identitatea lor. Acestea contribuie la plasarea tuturor membrilor societății la un nivel minim de egalitate în exercițiul drepturilor omului și a libertăților fundamentale”⁷¹. Ca urmare a rolului de mediator îndeplinit de ÎCMN în problematica asigurării predării la Universitatea Babeș-Bolyai în limba minorităților naționale, s-au asigurat trei linii de studii distincte și o reprezentare proporțională a minorităților în conducerea facultății.

Vizitele ÎCMN din anul 2000

După perioada tumultoasă din anii 1996-1999, cu profunde schimbări sociale și economice, Max van der Stoep și-a concentrat activitatea pe consolidarea unui model de universitate multiculturală la Cluj Napoca. În acest proiect l-a avut partener pe rectorul Universității Babeș Bolyai, Andrei Marga, în acea perioadă și ministru al educației. A fost ales modelul intercultural în cadrul legislativ existent permițând minorităților acces la învățământul superior pe o serie de domenii de interes pentru minorități⁷².

Pentru implementarea acestui proiect, ÎCMN s-a deplasat în România în anul 2000 de cinci ori purtând diverse negocieri cu factorii decizionali ai vremii și cu reprezentanții minorităților⁷³. În data de 17 februarie 2000, ÎCMN a transmis o scrisoare către Universitatea Babeș-Bolyai în care au fost înscrise un număr de 25 de recomandări împărțite pe cinci mari capitole: declararea misiunii, procesul decizional, curricula și standardele academice, politica de personal și recrutarea respectiv finanțarea. Recomandările au rezultat din cooperarea cu trei experți din cadrul unor universități cu experiență în domeniul multiculturalismului și de consilierul lui personal, Walter Kemp⁷⁴.

⁶⁸ A.W. Kemp, *Quiet Diplomacy in Action: The OSCE High Commissioner on National Minorities*, 2001, p. 241.

⁶⁹ A.W. Kemp, *Quiet Diplomacy in Action: The OSCE High Commissioner on National Minorities*, 2001, p. 241.

⁷⁰ Idem, p. 242.

⁷¹ Idem, p. 6.

⁷² H. Furst, *Reconstructing Political Order: The High Commissioner on National Minorities in Transylvania*, published by University of Hamburg, 2003, p. 133 (<http://www.seep.ceu.hu/archives/issue42/furst.pdf>), accesat la data de 20.04.2015.

⁷³ A se vedea *Adevărul*, 3 martie 2000.

⁷⁴ H. Furst, op. cit., p. 133.

Prima vizită a constat în întâlniri cu rectorul Universității Babeș-Bolyai și reprezentanți ai minorităților. În martie 2000, UDMR a declarat că formula adoptată la Universitatea Babeș-Bolyai nu satisface viziunea minorității maghiare și l-a rugat pe ÎCMN să întreprindă demersurile necesare pentru găsirea unei soluții acceptabile⁷⁵. La data de 8 iulie 2000, Senatul Universității Babeș-Bolyai a aprobat o Cartă a Universității revizuită care a inclus majoritatea recomandărilor formulate de către ÎCMN și de experții internaționali. Dorința minorității maghiare de a avea propria universitate finanțată de stat sau cel puțin facultăți separate a eșuat⁷⁶.

La 7 octombrie 2000, la Universitatea Babeș-Bolyai, a avut loc seminarul pe tema „Integrarea diversității în învățământul superior: Lecții din România” ocazie cu care Max van der Stoel a susținut un discurs definitiv în legătură cu semnificația multiculturalismului și a conviețuirii armonioase. În cadrul acestui discurs, Max van der Stoel a apreciat activitatea rectorului Andrei Marga și a lui Istvan Horvath⁷⁷, precum și demersurile întreprinse la nivelul Universității. Max van der Stoel și-a expus viziunea asupra multiculturalismului: „Pentru mine societatea multiculturală este o realitate. Sunt foarte puține state omogene și chiar și acestea au comunități de imigranți. Conceptul tradițional al statului națiune unde un grup național distinct corespunde unei unități teritoriale există adesea. Ultimul secol ne-a dat multe dovezi că eforturile de a crea un stat mono etnic este generatoare de conflict și sortit eșecului”.

La sfârșitul anului 2000, recomandarea formulată de către ÎCMN în 1993 pe problema educației avea să fie în cea mai mare parte îndeplinită. În România învățământul în limbile minoritare era garantat la nivel primar, gimnazial, liceal, iar la învățământul universitar, Universitatea Babeș-Bolyai răspundea în parte cererilor minorității naționale de etnie maghiară. Între timp, în România au fost înființate universități private cu predare în limba maghiară. Prima Universitate privată, Universitatea Partium din Oradea, creată în anul 1999, a obținut acreditarea după o scurtă perioadă. A doua, Universitatea Maghiară de Științe Sapienția, a fost înființată în anul 2000, cu facultăți la Cluj Napoca, Miercurea Ciuc și Târgu Mureș.

În anul 2001 contextul politic din România s-a schimbat din nou. ÎCMN a monitorizat modificările, constatând un progres semnificativ prin adoptarea noii Legi privind administrația publică (ianuarie 2001). Aceasta a permis utilizarea oficială a limbii minorităților în localitățile în care aceștia reprezintă cel puțin 20% din populație⁷⁸.

Concluzii

Activitatea în România a Înalțului Comisar privind Minoritățile Naționale s-a axat pe conștientizarea părților că identificarea unor soluții de compromis în vederea conviețuirii armonioase este în beneficiul atât al majorității, cât și al minorităților. Întreaga perioadă a fost marcată de consecvența ÎCMN în promovarea principiilor și mecanismelor utile pentru armonizarea relațiilor interetnice, reușind să depășească dificultățile și rezistența întâmpinată. Evoluția situației sprijină concluzia că activitatea ÎCMN a contribuit la atingerea unui

⁷⁵ Cu ocazia vizitei, la 1 martie 2000, președintele Emil Constantinescu i-a înmănat lui Max van der Stoel ordinul național Steaua României în grad de mare cavalier.

⁷⁶ *A.W. Kemp, Quiet Diplomacy in Action: The OSCE High Commissioner on National Minorities*, 2001, p. 240.

⁷⁷ Președintele Institutului pentru Studiul problemelor Minorităților Naționale din Cluj Napoca.

⁷⁸ *A.W. Kemp, Quiet Diplomacy in Action: The OSCE High Commissioner on National Minorities*, 2001, p. 243.

echilibru în relațiile dintre români și maghiari, deși nu se poate demonstra dacă, în lipsa intervenției lui, deznodământul putea fi altul.

La nivelul societății românești, activitatea ÎCMN a fost puțin vizibilă, fiind expusă destul de lacunar în presă și din cauza caracterului confidențial al mandatului. Aplicând strategia „diplomației discrete plus”, Înalțul Comisar a putut determina factorii decizionali, care doreau legitimitate și recunoaștere internațională, să facă concesii, uneori în opoziție cu așteptările opiniei publice mobilizată de ultranaționaliști. Același mecanism a fost pus în practică și în relația cu reprezentanții minorităților, care nu au primit susținere în toate revendicările lor. Facem aceste afirmații, bazându-ne pe principiile pe care ÎCMN le-a promovat în activitatea sa, pe recomandările specifice și pe recomandările generale pe care le-a formulat.

Transformarea Universității Babeș-Bolyai într-o instituție de învățământ superior, bazată pe principiile interculturalismului, a scos în evidență opțiunea ÎCMN, Max van der Stoel, pentru promovarea conviețuirii în diversitate, a integrării în societate, și nu pe separare.

După finalizarea mandatului de șapte ani de către Max van der Stoel, instituția ÎCMN acumulasă o expertiză impresionantă în domeniul relațiilor interetnice, în diferite subregiuni ale Europei, urmare a implicării active în câteva țări unde situația minorităților naționale se afla pe punctul de a degenera în conflict⁷⁹. După 2001, prezența în România a ÎCMN s-a redus la monitorizarea raporturilor interetnice, fără vreo implicare directă.

⁷⁹ Max van der Stoel din Olanda a îndeplinit funcția de ÎCMN în perioada decembrie 1992 - 1 iulie 2001, Rolf Ekeus, în perioada 1 iulie 2001 - 1 iulie 2007, Knut Vollebaek din Suedia, între 4 iulie 2007 și 20 august 2013. Astrid Thors din Finlanda îndeplinește funcția de ÎCMN din 20 august 2013.